

leksikon Elze, Auersperg (Grün), Ahn, Frischlin, Baudouin de Courtenay i. dr. Manjkajo Gratzy (njegova dela se v leksikonu večkrat citirajo!), od družine Egkh vsaj Jožef (prim. Levec, MMK, IX, 129; Trubers Briefe, passim) in Pavel (Levec, tam, 175 in 176), dalje Hauer und Höndler, «naša rojaka», pisca igre «Der verirrtte Soldat», ki se je igrala v Ljubljani v 17. stoletju (Trstenjak, Slovensko gledališče, 21), če je to Trstenjakovo poročilo zanesljivo. Odveč je Hevenes, čeprav se je kako njegovo delo ponatisnilo v Ljubljani in čeprav so ga prevajali v slovenščino; z isto pravico bi namreč zahtevali svoj kotiček v našem leksikonu marsikateri nemški, francoski in drugi avtorji. Tudi pri Gumpowiczu se je porabilo za dobo do prihoda v Gradec preveč prostora; kar se pripoveduje o njem v prvih dveh stolpičih, za nas ni važno.

Razen oseb, ki sem o njih že poudaril, da manjkajo, bi se morali v dodatku obdelati n. pr. še Cerar (franciškan, član revizijske komisije za presojo Japljevega sv. pisma, imenovan v leksikonu na str. 311.; prim. Gruden, Carn., 1916, 100), Endlicher (znanec Prešernov in rodoljub; prim. I. V., KCM., 1907, 31), Grečnik (Gretschnigg, Novice, 1863, 168). — Dodati bi bilo treba še sledečo literaturo: pri Auerspergu Antonu — Apih, LMS, 1890, 137, 166, 173, 178; pri Bohoriču — Argo, 1895, 139; pri drju. Costi — Prijatelj, RDHV I, 32; pri Elzeju — Vidic, AslPh XXII, 636; pri Gollmayerju Antonu — Polec, Kraljestvo Ilirija I, 142, 168; pri Hermetru — Kotnik-Ortner, ČZN., 1912, 142.

Leksikon je resno delo, pomeni velik napredek slovenskega znanstva in je temelj za sintetične orise najrazličnejših panog našega kulturnega udejstvovanja, ki jih doslej po večini pogrešamo. Slovenska akademija brez statutov in formalitet je po privatni iniciativi že pokazala svoje prvo delo; zopet nov dokaz, da smo zreli tudi za Akademijo s statuti in organizacijo. Njena naloga bo, da nam preskrbi še druga važna leksikalna dela: slovar knjižnega jezika ter zgodovinski in dialektološki slovar; tudi slovenska realna enciklopedija kljub Narodni enciklopediji ne bo odveč. M i r k o R u p e l.

Knjige «Goriške matice». — Osem let je že, kar vrši «Goriška matica» med Slovenci ob Soči in Adriji svojo kulturno misijo, vendar je historija njenega postanka in razvoja tostran neznana. Z okupacijo in aneksijo prejšnje Primorske so bili tamošnji Slovenci odrezani od tostranskih kulturnih središč in dalekovidni dr. Anton Gregorčič je sprevidel, da pojde Primorska isto pot kot Beneška Slovenija, ki je bila od 1866. zemlja asimilacijskih eksperimentov: uradi italijanski, šole italijanske in slovenska knjiga je mogla vanjo le — tihotapsko. Da bi nudil svojemu ljudstvu oporo in mu nadomestil vsaj deloma šolo in vse, kar je vedel, da mu novi gospodarji odvzamejo, je postavil svojo «Narodno tiskarno» v službo narodne prosvete. Leta 1919. je izšel v redakciji dr. Andreja Pavlice «Historični koledar za l. 1920. s slikami vsled vojne porušene dežele», a naslednje leto že ni bil več sam. Pridružila se mu je «Zabavna knjižica» in tretje leto so šle že tri knjige v goriški svet pod firmo «Goriške matice» v — 25.000 izvodih. Ker je bila «Goriška matica» le firma, za katero je stala samo Narodna tiskarna, to se pravi dr. Gregorčič in ožji krog akcionarjev, se je vzbudila želja, da bi «Matica» postala res književna družba s posebnim odborom po vzgledu Mohorjeve. Dr. Gregorčič ni maral svoje institucije prepustiti drugim, ki so bili v večini, in tako se je zgodilo, da so Goričani pred tremi leti osnovali književno bratovščino «Goriške Mohorjeve družbe» in «Matica» se je morala po Gregorčičevi smrti (1925.) preosnovati, ker sicer bi ob Mohorjevi ne mogla delj živeti: postala je književna zadruga, ki uspešno vrši svojo nalogo in prav nič ne zaostaja za enakimi družbami tam in tu. Njen letošnji književni dar obsega šestero del:

Koledar «Goriške matice» za navadno leto 1927. Letnik VIII. 119 str. Vsebinska je zelo pisana, tako da nudi vsakemu kaj. Št. Ž. je napisal literarno-historičen članek «Ob dvajsetletnici smrti Simona Gregorčiča», ki podaja v glavnem Mahničev nastop proti Gregorčiču. Novih odkritij in dognanj v spisu ni, razen citata iz pisma župniku Vrhovniku 10. junija 1901.: «Mahnič et comp. sta mi snedla najbrž dva zvezka» in še iz pisma z dne 1. maja 1902. o Kanitzovi knjigi «Das Donaubulgarien und der Balkan»: «Ta knjiga hrani v sebi lep po Mahniču pokopan načrt: epsko-lirsko pesem, za en zvezek obširno.» Rekriminacije na desno in levo so pač danes odveč; ne bom zagovarjal Mahničeve apoetične mentalnosti in ne hvalil Gregorčičeve občutljivosti: ob prvem zvezku je bil v zenitu, ob drugem je že paberkoval. (S prošnjo za penzijo, priobčeno v «Slovenskem Narodu» 6. maja 1916, št. 104, kjer pravi: Doch liegen in unseren Zeitschriften noch viele Gedichte zerstreut und würde ich gleich an die Redaction des II. Bandes gehen ...) Ostalina — v prejšnjih letnikih koledarja je je precej priobčene — kaže, da je v «letih molka» daleč zaostal za I. in II. zvezkom. Tudi v ustvarjanju — sunt certi denique fines in menim, da je treba ta moment upoštevati. Napadi, leta, bolehnost, gospodarske prilike — to so komponente «molka». Z dejstvom

Pač marsiktero moje delo
za vedno je zgorelo

pa je pesnik pokazal strah, ki bi ga kot zrel mož, za katerim je stal celokupen narod, ne smel poznati. Končno sodbo bo mogoče izreči, ko izide res vsa ostalina, ki je baje kot peti zvezek že pripravljena. — Igor Volk je predstavil Matičarjem Ivana Cankarja ob 50letnem rojstnem dnevu ter dr. K. Lavriča za petdeseto obletnico smrti. Josip Jurca je pa napisal «Arturju Lokarju v spomin» članek, ki živo riše domorodnost in šegavost ajdovskega notarja. Srečka Kosovela se je toplo spomnil njegov drug Ivo Grahor. Vrsto spominskih spisov podajajo še «Obletnice» (Aškerc, Aleksandrov, Kette, Pajkova), «Obrazi iz sveta» (Romain Rolland, Žeromski in Reymont, Ellen Key), vmes pa beremo še o Verdiju, Edisonu, Nikoli Tesli in Antonu Foersterju. — Med pisanim zemljepisnim, narodopisnim, zgodovinskim in gospodarskim blagom je omeniti poročilo poslanca dr. Wilfana za panevropski kongres o dosedanjem manjšinskem gibanju in Starovaškega (Fran Žnidaršič) «Spomine s pota», ki so sicer šegavi, a le preveč razvlečeni v podrobnosti, katere ne morejo «vleči». — Leposlovje zastopa Fr. Bevk s «Priznizjo», ki je čedno pisana zgodba ob starem motivu obtežene vesti radi nevrnjenega denarja ob upnikovem pogrebu, kar žene dolžnika v smrt sredi sneženega meteža. — st — ima kratko črtico «Štirinajst» (otrok, ki so pomrli, a upa mati le še v življenje, da bo petnajsti, ki pride, živel). Iz zapuščine Srečka Kosovela čitamo štiri drobne pesmi, poleg njega srečamo še Cvetka Golarja, Josipa Jurca, — st — ter v rubriki «Za naše male» nepodpisanega Bevka v verzih in prozi. — Iz naznanila izvemo, da izda za l. 1928. «Matica» sledeče knjige: 1. Bačarjevo «Zdravje in bolezen v domači hiši», II. snopič; 2. — st — o povest «Tičarjev Tone»; 3. G. Majcnovo «Zgodovino naših domačih živali in pitomih rastlin»; 4. Koledar; 5. France Bevk: «Znamenja na nebu» (fakultativno za doplačilo 3 lir) in po možnosti 6. «Mladinsko knjigo».

Naši kraji v preteklosti. Zgodovinske črtice. Gorica 1926. Str. 109. — Avtor ni naveden, a če izdam, da je knjigo priredil Fr. Bevk, ne bo škodilo. Umevno je, da avtor ni mogel podati nič novega in da tudi tega nameraval ni.

Kompiliral je iz Rutarja in Grudna vse, kar je dobil v njunih knjigah o Primorski, in podal tako pregledno čitanko zgodovinskih dogodkov od pradobe do francoske ere. Naročnikom, ki jih prošlost rodne zemlje zanima, je s to knjigo gotovo ustregel. (Konec prih.) — Joža Lovrenčič.

S R B S K O - H R V A T S K A D E L A

Anton Bonifačić: Pjesme. 1926. Str. 118.

Izrazit sodobni lirik s tem duhovnim obrazom: suženj moderne civilizacije, analitik svojega jaza, pesimistično obtožujoč, vendar pa nikak izkoreninjenec, saj preveva vse njegove pesmi večni refren — odjek njegove domovine na dalmatinskem otočju. Tako se prepaja evropski dinamizem z regijonalistično poezijo, kar dokazujejo tudi vzporedno se menjajoči izrazi: «blues, jazz, radio, reflektor sa drednota, Melbourne, Vancouvre, Queensland — Trsat, Vis, Krk, Bakar, Sv. Andrej, Gospa od Trsata, Sv. Ante Padovanski,» itd. Ta vzporednost se izraža tudi iz motivov: Analitičnemu «Pilotu» odpeva «Majska pobožnost», metaforični «Radio» je diametralno nasproten «Molitvi Bl. Djeviči za mornare», subjektivistični «Mjesečini» in raskrajajočemu «Pustolovu» odpevata «Jadranska barkarola» in «Šentonika». Ob «Mornarjevi izpovedi», «Matrosu velegrada» in «Antipodih» sem se spomnil snovno in oblikovno sorodnih pesmi ameriških lirikov, ki jim je Whitman vtisnil neizbrisno znamenje. Stilno je Bonifačić tipičen sedanjik: verz je skrajno lapidaren, brzjavno oster, kovinsko suh in brezbarven, samo enkrat se pojavi slaboten odjek romantike, v «Plavih obalah», ki pa so po metafori tudi naslonjene na pokrajinarstvo. Osnoven karakter pesnikovega duha je trojnolik: analitičen («Sam vučem po stubama svoga Ja, grčim u pesti prošlost i maštam»), emersonsko prisposoben («Pjesnici su listonoše, koji čitaju zatvorena pisma iz oblaka, stvari i snova, i oslobodaju sakrite tajne») in metafizičen («U paučinastoj mreži pjevam labudi pjev od poroda do smrti, Bog je pauk, što se igra.»).

Knjigo smemo prištevati k najboljšim zbirkam moderne srbsko-hrvatske lirike. Miran Jarc.

Nikola Mirković: Zora u duši. Beograd. Izdanje S.B. Cvijanovića, 1927. Str. 40.

Lična zbirka liričnih pesmi, ki jih odlikujejo iskrenost, emocionalnost in oblikovna sladkost z nastrojem. Pesmi so po večini refleksivno dočutne (Život, Večni pot, Psalm patnje, ...) ali pa so muzikalni paralelizmi (Peer Gynt), ki pa izzovejo v čitatelju ugoden odmev. Tudi pokrajina se prelije v godbo, ki jo označujejo temnejši toni razočaranja in breznadejstva.

Idejno spada Mirković v generacijo predvojne moderne lirike, dasi je marsikateri izraz že privzel iz sodobnega doživljanja. Kot posebno uspelo smatram «Srebrno pesem», kjer je pesnik oživil gorski svet v solnčavi z drzno prisposobo: božanske vojske, ki se z blestečim kopjem spušča nizdol, da se razlije po dolini.

Zbirko zaključuje «Večerna pesem», ki se je v njej iskalec sprostil v verz «Svuda je srcu mome ostao sunčev trag...» in podčrtal zmagovitost radosti, ki ga je rešila iz temot v «zoro u duši». Miran Jarc.

KRONIKA

DOMAČI PREGLED

Svetosavski hram v Beogradu. — Vsakemu obiskovalcu Beograda je že padlo v oči, da to prestolniško mesto nima niti ene večje in monumentalnejše

nina kot organizem», je obsežena predvsem v «predmetu in snovi». Tu se poučiš o pojmi idealizma, impresionizma in ekspresionizma. Zadnja dva pojma sta obdelana morda preveč na kratko, dasi se dandanes ravno o teh največ razpravlja. Nato sledi poglavje o «oblikovanju telesnosti», v katerem so «ploskoviti, plastični in slikoviti stil» obrazloženi jasno in določno. Odstavki o «oblikovanju prostora», o «brezprostornem, omejenem in brezmejnem pozorišču», nadalje o «figuralni (vezani, tektonski in svobodni) kompoziciji» ter o «vsebinski umetnine» tvorijo zaključek. Kdor se hoče informirati o temeljnih pojmi likovne umetnosti, danes resnično ne more vzeti v roke jasneje in umljiveje pisane knjige, kot je Cankarjev «Uvod». To je fino občuteno, v visoki meri pobudno delo očitno krepke samostojnosti svojega notranjega jedra, ki se sme smatrati kot potrebno dopolnilo naših običajnih umetnostnozgodovinskih priročnih knjig in ga zato treba najtopleje priporočati. Seveda nihče, kdor knjigo rabi, kot omenjeno, ne sme pozabiti, da estetsko gledanje samo še ni nudi polnega in resničnega umetniškega užitka, marveč šele v zvezi z zgodovinskim načinom gledanja, torej iz dobe in časa. Da pripomnim še nekaj pro domo, moram samo obžalovati, da Cankar ni upošteval antične umetnosti. In vendar imamo tu, in nuce vsaj, malone vse probleme, s katerimi se je pečala srednjeveška in novejša umetnost.

Zunanja oprema knjige je v resnici odlična. Zaradi svojega jasnega in okusnega tiska, kakor tudi zaradi velikega števila dobro izbranih in v tisku vsevprek izvrstno podanih slik se knjiga samo še bolj priporoča.

Balduin Saria.

Knjige «Goriške matice». — (Konec.)

Damir Feigel: *Pasja dlaka!* Roman. Gorica 1926. Str. 126. Feigel nam je natočil že pred leti — davnimi, bi skoraj rekel — «Pol litra vipavca» in se nam predstavil «Tik za fronto», kjer je nosil «Klobuk po strani» in je zašel tudi med «Domače živali», odkoder bi človek menil, da ni daleč do — «Pasje dlake». Pa je vendar. Pasja dlaka, da imamo originalen, senzacionalen avanturno-humorističen roman, po kakršnih hlata danes staro in mlado! Nič ne de, če so botrovali Jules Verne, Conan Doyle, Maurice Lebranc, Edgar Burroughs in še Daniel Defoe, avtor se jih ne sramuje, odkrito se z njimi postavlja in meri svoje moči. Reči moram, da še precej uspešno. Znano je, da gre leto za letom v Aleksandrijo in Kairo mnogo slovenskih deklet z Goriškega. Doslej je porabil ta motiv v njegovi senčni posledici Bevk v «Kajnu», od solnčnejše strani pa Feigel. V Kartumu, «sudansko Sovodnje, stisnjeno med bregova obeh Nilov» ga označa pisatelj, živi v svojem dvoru James Freeman, učenjak, poročevalec «Timesa», ki ga ureja njegov prijatelj Bradford. «Freeman je sprejel brez vsakega ugovora vsiljeno mu nevesto z ono mirnostjo, ki ne zapušča nikdar Angleža, in se je ločil z enako hladnostjo od nje», a vendar ni brez ženske v hiši. Gospodinji mu hči njegovega bratranca — Biljanka Anica in občevalni hišni jezik je — slovenščina, za katero se navduši in se je začne učiti celo poštar Hawken. Freeman je vesel in ker je «posluh in veselje do petja poddedoval po svoji materi — Slovenki», ve, da sta «dva Slovenca — tercet, trije Slovenci — pevsko društvo», pa bi rad oživil tvoril mešan zbor in postreže Hawkenu s slovnico in slovarjem in še z dvema novejšima romanoma. Poštar je bil prinesel Freemanu brzojavko prijatelja Bradforda, naj se izvežba v Kairi za pilota. Freeman ne vpraša čemu, temveč se koj odpravi v Kairo, kjer ima tudi svoj dom po očetu, in izve tam iz pisma Bradfordovega, da aranžira upravni odbor «Timesa» aeroplansko ekspedicijo v — pragozd, ki naj jo iz-

vedeta Freeman in Robert Lowell, kemik in fizik. Letalo, ki ga dobe, bo prvo-vrstno, a prehiteti morata «Matinovo» ekspedicijo. «Daidalos», v katerem pri-leti Lowel, je čudovit dvokrovník, ki presega in obsega vse, kar si more človek misliti. Pilota odletita in pristaneta v pragozdu v vejevju orjaškega drevesa. Lowell je zapadel v spalno bolezen, pičil ga je komar, Freeman je sam in prične se robinzonada, žilvernijada, šerlokijada in burroughsijada; pavijani in levi, nova prvina «bilium» (krščena po Biljah pri Gorici, odkoder je bila Freemanova mati), dela človeka nevidnega —, tako izsledi Freeman francosko «Libellulo» s tremi piloti, ki imajo tudi svoje težave, a se ne izda. Pa naleti na človeka, mladega fanta, ki ga italijanski pozdravi, a ne zna ne angleški ne arabski in vzklikne na Freemanovo vprašanje: Slavo? «Pasja dlaka! kaj ste navsezadnje Slovenec?» Fant je Jurij Pipan, Kraševac, doma iz Komna, pilot pri italijanski kolonialni četi; tudi on je obtičal, pustil straho-petcem letalo sredi nepregledne savane in pogumno zašel v pragozd. Iznena-denj še ni konec. Lepega dne zarjove blizu «Daidala» — «kakor bližajoča se vihra». Freeman spleza po svoji drevesni ulici in zapazi pod seboj «nagega človeka, mišičaste postave, plavih las,» ki je nekoliko krvavel in stal nasproti — velikemu leopardu in mirno čakal, da se spoprime. Freeman sproži puško zviška, leopard pade. Rešeni je v besedah preprost kot otrok, angleščino slabo govori. Huva je, ki utruji vsako zver in mu je žal leoparda. «Sedaj sem vas pa spoznal,» vzklikne Freeman. «Vaš oče je bil Korak, vaš stari oče pa Tarzan, kajne, lord Greystoke!» — Tarzanov vnuk vé za zdravilo spalni bolezní puščanje zatrupljene krvi in transfuzija nove, ki jo da Pipan. Lowell se zbudi s krepko besedo «Pasja dlaka!» Čuden pojav slovenščine, ki ga Freeman feiglov-sko tolmači: «Pipanu je bila »pasja dlaka« že od nekdaj v krvi, z njegovo krvjo je pa prešla v Lowellove žile. Tako je postal Lowell Slovenec in njegova nova narava je planila na dan...»; govoril je komenski dialekt... Freeman si ogleda v spremstvu Huve neznanske zaklade pragozda — vrelce nafte in slonokoščena grobišča, ko se vrneta v «Daidalos», se veselita z Lowelom in Pipanom ob radioaparatu in — teleokifer jih vse brezžično — nasiti in napoji. «Freeman in Huva sta izpila — pol litra vipavca» na ta način sredi afriškega pragozda! — Nato začno misliti na odlet. Huva mobilizira opice, ki spravijo letalo srečno preko aplaniranih vrhov v ravan k francoskemu letalu, kjer jim postreže pilot Jean z — brinjevcem, ob katerem se izkaže, da je Jean — Jernej Močnik iz Cerknega. Prava Francoza sta se izgubila v pragozd in Freeman in Huva ju izsledita baš tedaj, ko je enega mesojedo drevo zgrabilo in požiralo, a ga je k sreči le izvrglo, ker ga ni moglo — oblečenega prebaviti. Ob «Daidalu» in «Libelluli» se zgodi čudo moderne tehnike — «Ikaros» se pojavi in vsa tri letala se dvignejo in odnesejo v Kartum člane obeh ekspedicij s Pipanom in Tarzanovim vnukom, ki se poroči z Biljanko Anico in po vrhu ustanovijo še pevsko društvo «Pasja dlaka», ki je takoj napovedalo obisk bratskemu društvu v Biljah — — — Tako! Visoka umetnost «Pasja dlaka» pač ni, a spotikal se baš radi tega ne bo ob njej nihče, kakor mu mogoče ne pride na misel, da bi ga motili ob napetem, šegavem in zasoljenem pripovedovanju prepogosti pasivi in še druge take stvari, ki niso v skladu z Breznikom. Čital sem, da so knjige «Goriške Matice» pošle, in menim, da je temu odlično pripomogel Feigel s — «Pasjo dlako», ki bo med preprostimi bravci, katerim je v prvi vrsti bila na-menjena, vzbudila gotovo nekaj onega, kar si dá izraza v kratkem: «Mi smo mi!» —